

GRUVANS GÅNG

I slutet av tjugotalet skriver Ivar Lo reportageboken *Kolet i våld*, med skildringar från de nordengelska kolgruvedistriktet. Boken utgör en av delarna i hans första stora litterära projekt: att skriva ”en bok om arbetare i varje land på jorden.” (!) Det finns något avväpnande storslaget och huvudlöst i ambitionen och hans sätt att gå tillväga. Han kommer till England på eget bevåg, luffar sig fram, hans engelska är autodidaktens. Han har en lös överenskommelse med Stockholms-Tidningen om att skicka artiklar från resan, men hans kassa är hela tiden mager intill obefintlighet.

Dessutom blir han sjuk under vistelsen, en förkylning som övergår i lunginflammation, innan han svårt medtagen lyckas ta sig tillbaka hem till Sverige.

Det är under senhösten 1927 han vistas i Northumberland och Durham-området. Från början finns tanken att för åtminstone någon vecka få arbeta nere i någon av kolgruvorna, men han får nöja sig med att gå ner som iakttagare. Trots att han inte är ovan vid kroppsarbete erkänner han utan omsvep att dessa nerstigningar räcker gott för hans del: det han möter är en värld av nästan ofattbart slit, under arbetsförhållanden som knapp låter sig beskrivas.

”...När jag senare om natten... ännu en gång går igenom vad jag sett därnere i kolets svarta rike, än en gång i tanken vandrar genom dess trånga råthål i dess rinnande fukt, kittlas av dess gnagande kolstoft som äter sig in i mitt kött, skavs av dess stenskärvor som genomtränger skinnets och gröper upp stora sår i knän och armar... då känner jag med tacksamhet att det ännu finns någonting som skiljer gruvan och mig åt.”

Kolet i våld är kanske ingen höjdpunkt inom Ivar Los produktion (inte underligt med tanke på förutsättningarna), ingen journalistik som lever vidare av egen kraft. Det är i skildringarna av arbete, av dagligt liv, som hans text fortfarande bär.

När han tecknar bilderna från arbetet i gruvan och livet i gruvsamhällena – de sotiga, slitna underjordsarbetarna på väg upp i det grå skymningsljuset efter dagskiftet, eller de arbetslösa som gräver efter kasserat kol i slagghögarna – får hans prosa ett bett och en lyster som visare framåt, mot den mogna författaren, mot statarsvitens skapare.

Ivar Los besök sker i efterdyningarna av den stora gruvstrejken 1926, då gruvarbetarna helt tvingats kapitulera för arbetsgivarnas villkor, gå med på både arbetstidsförlängning och en lönesänkning på runt tjugo procent. Samtidigt slåss den brittiska gruvindustrin mot en allt hårdare konkurrens på världsmarknaden.

Det vilar något trööst, uppgivet över det landskap han skildrar. Allt genomsyrat av koldamm, knapphet, slit, resignation. Ingen han talar med tycks egentligen tro på någon framtid för det engelska kolet, för gruvnäringen. Den fackliga kampen nämns knappt.

När sextio år senare skildrar journalisten och författaren Mark Hudson samma landskap i boken *Coming back brockens*. Geografiskt skiljer det bara kilometer mellan de orter de beskriver: Ivar Los Pelton Fell och Tynemouth, Hudsons Horden och Peterlee.

Men Mark Hudsons utgångspunkt är en helt annat än Ivar Los (vars skildringar han med största sannolikhet heller aldrig hört talas om). För Hudson handlar det om en återresa, något av en hemkomst. Han kommer från en gruvarbetarsläkt med rötter i Durhamtrakten. Man kan säga att det är en släktrörika han skriver, samtidigt som boken blir en komprimerad version av koldriftens, de nordengelska koldistriktens historia.

Det Mark Hudson söker är spåren efter sin farfar Percy, socialist och fackföreningskämpe, kommunalpolitiker i gruvsamhället Horden. Men efterhand blir det alltmer själva Horden som träder i förgrunden, övertar huvudrollen. Via muntliga berättelser förs vi ryckigt framåt genom Hordens historia, hoppar kråka mellan epokerna, hela tiden med gruvan som ett mörkt bultande hjärta i centrum av berättelsen.

Men när Hudson skriver sin bok är allt detta just historia.

Horden-gruvan (en gång världens största) är stängd. Och inte bara den. Av Durhams drygt 200 gruvor finns 1993 inte längre någon i bruk. Den utveckling som förutspås i Ivar Los tjugotalsskildring har alltså blivit verklighet, även om det dröjt över ett halvsekel.

Men i Ivar Los reportage finns också något annat. *Kolet i våld* andas trots allt en framtidstro, en tilltro till industrisamhället, den tunga industrin. I hans avsked från kolgruvedistriktet finns nästan något av kärlek till själva det sargade, svarta landskapet:

”...På avstånd ser jag naftaverken kring Easinton, de svarta skjulen med skorstenar och rör i skarp siluett mot de brinnande bålen av flammor från tillverkningen av de giftiga gaserna. Det ser ut som en stor flottilj av fartyg på väg genom en vågig sjö av fräsande eld, en stor syn.”

I Mark Hudsons skildring finns inget av detta.

Coming back brockens – bokens titel är en gruvarbetarterm för sättet att stänga en uttömd gruvgång. På sin väg ut rev man systemet av stödjepelare och stöttor bakom sig, lät berget sätta sig igen.

Och detta är precis vad som skett, menar Hudson. Gruvnäringen har kollapsat, sjunkit samman över en hel landsända. Med gruvarbetet har också regionens själva identitet försvunnit, den speciella självkänsla, yrkesstolthet, som varit ett kännetecken för gruvidistriktet. Arbetslöshet, social utslagning, kriminalitet är nu norm snarare än undantag.

Gruvan är borta, men inget annat har trätt i dess ställe. Den tunga industrin kommer inte att bli räddaren i nöden.

Vilket hopp – om något – kan man då skönja? Mark Hudson finner det – paradoxalt nog – i konturerna av farfar Percy, mångårig fackbas och något av gråsosse, omutligt lojal och plikttrogen mot såväl fack, parti, som arbetsgivare. Men samtidigt den som livet igenom envist hävdar att den enda utvägen för arbetarklassen är att ständigt förkovra sig, höja sig – *”to raise themselves”*. Att den enda möjliga vägen till en framtid och ett bättre liv är att ständigt öka sin kunskap. Att människans frihet finns i kunskapen.

Hör man inte ett eko här, tvärs igenom decenniet, från den unge Ivar Lo, arbetarförfattaren och autodidakten, i färd med att utforska och förändra världen?